THE FANTASTIC MACEDONIAN IN SHORT PROSE

Raluca NICOARĂ (BLEDEA)
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center Baia Mare
Coordonator doctorat: Prof. univ. dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: In this article we want to highlight some fantastic aspects in Macedonski's short prose to partially present the undeniable value in the evolution of the genre in Romanian literature.
Fantastic prose yearns fluctuating between Apollonian and Dionysian, presenting a part of the spectacle of the writer who seeks and finds himself, who always perfects his means and gradually reaches his most important achievements.
In the narrative texts, we can discover fragments of the Macedonian spirit that juggles between reality and dream, between truth and fiction. Odorescu reflects a primary stage of the Macedonian dream that gradually evolves in the prose Between the Huts, but especially in Nicu Dereanu.

Keywords: Macedonski, prose, fantasy, dream, fiction.

În cadrul acestui articol dorim să evidenţiem câteva aspecte fantastice în proza scurtă a lui Macedonski pentru a prezenta parţial valoarea de netăgăduit în evoluţia genului în literatura română. Prin proza sa, Macedonski revigorează modelul autohton în epocă care se diferenţiază de proza lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici. Prozele fantastice tânjesc fluctuant între apolinic şi dionisiac, prezentând o parte din spectacolul scriitorului care se caută şi ajunge să se găsească, care-şi perfecţionează mereu mijloacele şi ajunge treptat la realizările sale cele mai însemnate.

Fantasticul este considerat o categorie estetică care presupune apariţia suprarealului într-un cadru obişnuit cititorului, fiind inclus de către specialiştii din domeniu între straniu şi miraculos. Proza fantastică provoacă ezitare atât a personajului cât şi a cititorului, incertitudine, teamă în faţa situaţiei deosebite care nu poate fi explicată raţional. Posibilul, naturalul intră în conflict cu situaţiile naturale cunoscute despre lume, iar întâmplările insolite devin o nouă perspectivă asupra lumii în care un cititor implicat este nevoit să reacţioneze. Literatura fantastică se bazează pe interesul cititorului faţă de nou, de imposibil, de insolit.

În manifestările religioase şi cele folclorice, dar mai cu seamă în operele populare putem identifica o categorie a fantasticului, fabulosul care imaginează personaje neobişnuite sau fapte greu de înţeles datorită elementelor supranaturale. Cu timpul, fanasticul este considerat o marcă a literaturii culte. În povestirile şi nuvelele fantastice precum *Sărmanul Dionis* de M. Eminescu, *Între curţi* de Alexandru Macedonski, *Lostriţa* de Vasile Voiculescu, *La ţigănci* de Mircea Eliade, fantastic este convenţional fiindcă porneşte de la o realitate, de la o credinţă sau un mit pe care autorii doresc să le elucideze pornind de la unele informaţii considerate posibile, dar depăşind realitatea prin potenţarea imaginarului şi de multe ori revenind în real.

Fantasticul este o categorie estetică care îngăduie şi tolerează schimbarea, înglobând în spaţiul ei miraculosul, feericul, supranaturalul, neobişnuitul. Din punct de vedere literar fantasticul te transportă în lumi închipuite, fabuloase. Evenimentele

fantastice presupun încălcarea cu bună știință a rațiunii, a temporalității, a spațialității, a semnificațiilor, ca rezultat al interferenței supranaturalului cu naturalul, sau prin invazia sacrului în profan, sau prin introducerea miticului în lumea obișnuită a existenței.

Alexandru Macedonski se impune în literatura română prin creațiile lirice, prin lucrările în care teoretizează conceptul modern de poezie, dar nu-i poate fi negată contribuția și în domeniul prozei, mai puțin cunoscută și valorificată:

„Macedonski relevă o capacitate uimitoare de a trăi, apropia și contopi emoțiile și imaginile cele mai disparate și contradictorii ale existenței. Opera sa este străbătută de maree, de fluxuri și refluxuri puternice, de curenți alternativi, de răsturnări imprevizibile de situație. Totul infuz, proiectat în perspectiva mirajului utopic, dar și a realității brutale, invincibile, print-o trecere de la arderi sublime, la prăbușiri înghețate, cum literatura noastră nu mai cunoaște exemple."[1]

Schița *Masca* este una dintre operele macedonskiene în care categoria fantasticului se face simțită. Întâmplările insolite se petrec sub tutela întunericului într-o casă grandioasă de pe o stradă dosnică, troienită. Andrei Licescu, personajul principal, moștenește o avere însemnată. Acesta este surprins în momentul când se pregătea să participe la petrecerea de Revelion în fața elipsei de aur a oglinzii, în compania unui grup de prieteni.

Atmosfera fantastică reiese din descrierea casei care avea transparentele lăsate, dând impresia de casă părăsită, în timp ce pendula, motiv al temei timpului, bate ora unsprezece, schimbând echilibrul inițial. Descrierea introduce elemente ambigue care fac trecerea de la real spre fantastic.

Starea de teamă pe care o trăiește personajul Andrei Licescu, rămas singur după ce și-a concediat servitorii, și cititorul, alături de el, este dată de atmosfera creată la apariția hoților: se aud zgomote ciudate care se transformă în lovituri din ce în ce mai puternice și mai apropiate. Starea psihică a personajului se bazează pe simțul auditiv în timp ce starea de tensiune a cititorului este alimentată de către narator prin remarca:

„Câteva secunde încă, și tânărul, descoperit în odaia sa, avea să plătească cu viața osebirea socială răzlețită între oameni."[2]

Reacția personajului este bizară, nefirească în astfel de momente întrucât stă înțepenit într-o „nepăsare bizară" parcă presimțind întoarcerea finalului în favoarea sa. Andrei Licescu îmbracă costumul pregătit pentru petrecere care are o mască terifiantă și îi sperie pe invadatorii habitatului său liniștit. Masca este simbolul părții întunecate a celui care o poartă: „Satană cu ochi electrici și cu rânjire îngrozitoare"[3]. În final, autorul face o scurtă constatare că lumea este o mască și totul este doar o aparență.

Sub influența măștii se găsește și poetul din opera *Maestrul din oglindă* care constată că în spatele aparențelor se ascund umilințele:

[1] Marino, Adrian, *Opera lui Alexandru Macedonski"*, EPL, București, p. 731.
[2] Macedonski, Alexandru, *Opere. I. Versuri. Proză în limba română*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Introducere de Eugen Simion, București, 2004, p. 1210.
[3] *Ibidem.*

„El crede, exaltat, în <<firile vizionare>>, în misiunea sfântă şi în înălţarea spirituală a artistului, se arată copleşit de sentimentul unicităţii naturii poetice care nu poate trăi, conform destinului ei sublim, decât tensiuni paroxistice. Întreaga operă macedonskiană se adună în această exacerbată conştiinţă a mesianismului poetic."[4]

Textul este fantastic deoarece foloseşte motivul dublului, des întâlnit în proza fantastică. Incipitul prezintă atmosfera în care are loc acţiunea. Într-o noapte de Anul Nou, în Paris, într-o odaie luminată electric este surprins dialogul între poet şi maestrul său virtual despre condiţia damnată a scriitorului care în ciuda faptului că s-a născut într-o familie înstărită nu a fost scutit de problemele vieţii. Putem spune că personajul reflectă viaţa reală a scriitorului care, deşi se naşte într-o familie înstărită, va cunoaşte suferinţa şi neajunsurile condiţiei scriitorului. Prin publicarea creaţiilor artistice poetul cunoaşte faima, dar va suferi din cauza invidiilor pe care le trezeşte:

„Uiţi că cei care mă pomenesc, n-o fac decât ca să mă spurce..."[5]

Dialogul dintre maestrul din automobil şi maestrul din oglindă se încheie cu speranţa ca măcar dublul să devină „maestrul cel din inimi", dacă oglinda se va sparge. Cele două lumi sunt fragile, existând mereu riscul să se risipească în noi şi noi lumi.

Maestrul din oglindă este o naraţiune subiectivă care prin motivul dublului se apropie de fantasticul miraculos specific basmelor pentru că nu trezeşte teamă, existând parcă o înţelegere apriori între cititor şi narator să accepte lucrurile neobişnuite ca fireşti.

Între cotețe este o nuvelă de mare expresivitate în care descrieri deosebite se împletesc cu memorabile elemente de analiză psihanalitică. Nuvela descrie evoluţia unui personaj ciudat, Vergea, de la un stadiu la altul al bolii până la maturizarea maladivă. El este inadaptat la societatea în care convieţuieşte, fiind incapabil să se acomodeze cu el însuşi, de aici i se trage şi pedeapsa din final.

Textul dramatic se remarcă prin elementele naturaliste, prin implicarea afectivă din partea autorului:

„Macedonski străbate, cu aceeaşi intensitate, o serie întreagă şi excepţional de bogată, de dualităţi, şi conflicte fundamentale. Alături de himere şi luciditate, apare elevaţia şi prăbuşirea, voinţa şi fatalitatea, vitalitatea şi extincţia, revolta socială şi setea de linişte, evadarea şi regresiunea."[6]

Personajul Pandele Vergea este prezentat cu luciditate fiind surprinsă cu mare atenţie trecerea lui din realul cotidian în realul oniric, evidenţiind o parte din existenţa acestuia. Macedonski surprinde un personaj care visează să se metamorfozeze în cocoş, deoarece doar animalele îi repetă numele, îi cunosc identitatea anterioară. Nuvela este o naraţiune fantastică în care visul este poarta spre lumea neobişnuită:

„Obişnuita delimitare a planurilor –realitate-iluzie- reflectă un singur aspect din structura complicată a textului. Dacă există, într-adevăr, două planuri, atunci unul ar putea fi, convenţional numit, al veghii, iar celălalt, tot aşa, al visului."[7]

[4] Dumitriu, Dana, Prefață la *„Al. Macedonski. Poezii"*, p.255.
[5] Macedonski, Alexandru, *op.cit.*, p. 1508.
[6] Marino, Adrian, *op.cit*, p. 731.
[7] Dimitriu, Daniel, *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski"*, p. 202.

Personajul principal, Pandele Vergea, este un ciudat pentru că impresionează prin felul în care gândeşte şi acţionează. Gospodăria lui este un spaţiu insolit, în care păsările duc o viaţă privilegiată, trezind admiraţia stăpânului.

Curtea zoomorfă este un spaţiu compensatoriu pentru Pandele, oferindu-i ceea ce nu a atins în lumea umană. Pandele doreşte să-şi mărească obsedant numărul de coteţe folosindu-se de averea rămasă moştenire. Visul lui utopic de a-şi mări regatul îl face să ia câteva decizii neobişnuite: refuză să consume carnea păsărilor şi ouăle. Se pare că nici acest spaţiu nu-i oferă împlinire pentru că Pandele este stăpânit de un alt regret, acela că nu s-a născut cocoş.

Pandele nu reuşeşte să treacă la un alt nivel, maturizarea lui este reprimată, psihicul său rămâne ancorat în atemporalitate. Pandele nu dă semne de regret, fiind incapabil de a-şi asuma răspunderea, rămânând într-o permanentă utopie infantilă. Încercarea întârziată de a se împlini sexual este inutilă deoarece cercul din jurul său nu mai permite acest lucru. Ceea ce-i rămâne lui Pandele este libertatea de a se retrage în propriul psihic pentru a-şi găsi libertatea.

Tema maturizării o găsim sub o altă formă în povestirea *Nicu Dereanu*. Aici procesul este legat de fantezie. Protagonistul face parte din categoria personajelor romantice, este un inadaptat al vremurilor în care trăieşte, fiind mereu atras de trecutul glorios.

Categoria fantasticului se remarcă prin pendularea personajului în lumi paralele, prin regresiunea lui Dereanu în timpul în care evenimentele au avut loc, în care el are funcţia atât de participant cât şi de martor. Oniricul inundă viaţa reală a lui Nicu Dereanu care este atras de visele sale. El reuşeşte parţial să rezolve problema, dar este nevoit să revină brutal în lumea obişnuită.

Visul are trăsături fantastice chiar hiperbolice pentru că hrănesc dorinţa de glorie a personajului în planul subconştient. La fel ca Pandele, Nicu Dereanu defulează în vis neîmplinirile din viaţa sa socială, încercând să-i ofere sufletului ceea ce-i lipseşte în viaţa concretă. Cele două lumi se suprapun deoarece rezolvarea problemei „maşina mişcării prin mişcare" pătrunde şi în lumea visului.

Personajul Odorescu din *Cometa lui Odorescu* este la rândul lui un visător care vrea să împlinească ceva măreţ, să găsească o cometă pe care s-o denumească după numele lui. Diferenţa dintre Odorescu şi Nicu Dereanu este că personajul nu intră în relaţie cu oniricul ci cu universul prin reverie.

Odorescu îşi doreşte, cu acordul divinităţii, să aibă acces la o lume superioară pe care să o descifreze şi să o facă cunoscută umanităţii. Cometa pe care Odorescu şi-o imaginează simbolizează dorinţa personajului de a atinge absolutul, fapt care în final se dovedeşte o mică farsă realizată de un grup de copii.

Avem de-a face cu un pseudo-fantastic deoarece scriitorul ne elucidează misterul, Odorescu îşi dă seama, în final, că acea cometă pe care o văzuse nu este decât un zmeu-jucărie a unor copii. Acest tip de fantastic este utilizat şi în opera „Masca" deoarece cititorul ştie de la început cine este persoana din spatele măştii.

Odorescu se simte mai presus de viaţa grea pe care o duce aşa cum însuşi scriitorul crede despre viaţa sa. Prin lumile utopice pe care le creează, Macedonski simte

nevoia să lupte contra realității. În textele narative, putem descoperii frânturi din spiritul macedonskian care jonglează între realitate şi vis, între adevăr şi ficţiune. Odorescu reflectă o etapă primară a visului macedonskian care evoluează treptat în prozele *Între cotețe*, dar mai cu seamă în *Nicu Dereanu*.

BIBLIOGAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

MACEDONSKI, Al., *Thalassa,* Editura Tana, Mușătești, 2008.
MACEDONSKI, Alexandru, *Thalassa*, Editura Mondero, Bucureşti, 1993;
MACEDONSKI,Al., Opere, I. Versuri, Proza în limba română, Academia Română, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004;
MACEDONSKI, Al., Opere, II. Dramaturgie, Traduceri şi adaptări în limba română, Versuri, Proză, Dramaturgie în limba franceză, Academia Română, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004;
MACEDONSKI, Al., *Opere*, III*. Publicistică Literatorul*, Academia Română, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004;

REFERINȚE TEORETICE ŞI CRITICE

Anghelescu, M., *Al. Macedonski - Poemele <<Nopților>>,* Ed. Albatros, 1972;
Beșteliu, Marin, *Alexandru Macedonski şi complexul modernității*, Scrisul Românescu, Craiova, 1984;
Ciopraga, Const., *Literatura română între 1900 şi 1918,* Ed. Junimea, 1970;
Dimitriu, Daniel, *Grădinile suspendate .Poezia lui Alexandru Macedonski*, Polirom, Iaşi, 1999;
Dumitriu, Dana, *Prefață la <<Al. Macedonski - Poezii>>,* Ed. Minerva, București, 1972;
Glodeanu, Gheorghe, *Orientări în proza fantastică românească*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014;
Glodeanu, Gheorghe, *Poezie şi poetică*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2010;Lefter 2000: Ion Bogdan Lefter, *Recapitularea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române,* București, Editura Paralela 45.
Glodeanu, Gheorghe, *Între real şi imaginar. Incursiuni în proza fantastică franceză din secolul al XIX-lea*, Editura Eikon &Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020.
Lintvelt, Jaap, *Încercare de tipologie narativă*, Editura Univers, București, 1994;
Lovinescu, Eugen, *Scrieri 1, Critice,* EPL, București, 1969;
Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura 100+1 Gramar, București, 1998;
Manolescu, Nicolae, *Teme,* Ed. Cartea Românească, București, 1971;
Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 1 *Antichitatea, Evul Mediu, Renaşterea, Umanismul, Clasicismul, Barocul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991;